

LATVIEŠU FONDA PIRMIE 20 GADI

Iniciatoru grupa Dr. V. Muižnieka vadībā 1970. gadā nodibināja Latviešu Fondu ar mērķi sagādāt \$1,000,000 kapitālu. Ar šī kapitāla peļņu nodrošinātu iespēju atbalstīt nozīmīgus veikumus latviskās kultūras un izglītības veidošanā, izplatīšanā un nodrošinā nākamajām paaudzēm.

Latviešu Fondu pārvalda 9 cilvēku padome, ko ievēl balsstiesīgie LF dalībnieki. Katru gadu pārvēl 3 padomes locekļus. LF darbību un finanses revidē dalībnieku ievēlētā 5 cilvēku Revīzijas komisija, kuŗus ievēl katru gadu.

Par LF dalībnieku var kļūt atsevišķas personas, ģimenes un organizācijas, kas nokārto \$50.00 iestāju maksu, bet iegūst un patur balsstiesības, aizdodot vai ziedojot \$10.00 mēnesī, līdz sasniedz \$1,000.00, kas dod balsstiesības uz mūžu.

Katru gadu LF padome konstatē piešķirumiem pieejamo summu, ko izziņo latviešu presē, uzaicinot pieteikt projektus, kas atbilst LF noteikumiem. Padome iesniegtos projektus sakopo un aprakstus izsūta LF dalībniekiem. Līdzekļus piešķir demokrātiskā veidā balsstiesīgie LF dalībnieki, rakstiski nobalsojot par iesniegtajiem projektiem.

Latviešu Fonda dalībnieku skaits turpina augt, un līdz 1990. gada 30. aprīlim LF ir iestājušies 1052 dalībnieki. Diemžēl, jākonstatē, ka ne visi LF dalībnieki ir kārtojuši maksājumus, tā zaudējot balsstiesības.

Auguši arī LF rīcībā esošie līdzekļi, līdz 1989. gada 30. aprīlim sasniedzot \$632,190.

Līdzekļu apsaimniekošanu veic Nesbitt Thomson ieguldījumu firma, vadoties pēc padomes norādījumiem.

20 gados LF dalībnieki ir atbalstījuši latviskos pasākumus ar aptuveni \$600,000.

Atbalstītas ar lielākām summām ir vidusskolas, Saules Josta, Latviešu Studiju centra vajadzības, Stokholmas teātris, Latvju enciklopēdija, Latviešu publikāciju sakārtošana Helsinkos, televīzijas filma "Latvia: A Captive Nation", Jēģera Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija, Skandināvieki, ofseta preses iegāde Latvijas Kultūras fondam, un daudzi citi.

Katru gadu pieprasījumu summas stingri pārsniedz atvēlamos līdzekļus. 1990. gada pieprasījumi sasniedz \$71,300 un regulāriem projektiem pieejama summa ir \$40,000 (atstājot no kopsummas \$10,000 sēklas naudai).

Latviešu Fonds darbojas, balstoties uz LF statūtiem, padomes lēmumiem, un LF dalībnieku norādījumiem. LF ir inkorporēts Mičiganas pavalstī kā bezpeļņas organizācija, un ziedojumi LF ir atvelkami no nodokļiem.

Biruta Abula

Latviešu Fonda padomes priekšsēde

1990. GADA LF SPECIĀLPROJEKTI

1989. gada LF sapulce Toronto atļāva padomei izvēlēties projektus, ko tā gribētu atbalstīt, lietojot ārkārtas līdzekļus, kas radās, likvidējot atsevišķus kopriskā ieguldījumus un tos pārnesot uz fonda kopēju ieguldījumu pārvaldi Toronto. Savā februāra

sēdē padome šādu izvēli izdarīja un iesaka fonda balstājiem līdzekļus piešķirt diviem Latvijai svarīgiem projektiem. Līgas Korsts Streipas valodas kurss "Easy Way to English" jau novērtēts Latvijas universitātes svešvalodu fakultātē un to paredzēts izdot Latvijā

100,000 eksemplāros šī gada beigās. Kā kursa autore fondam bija ziņojusi, diezgan daudz vajadzību apmierināmas tikai ar dolāru palīdzību, lai gan Latvijas Izglītības ministrija ir garantējusi papīru šī kursa mācību grāmatai, tā īpaši pasvītrotot kursa nozīmīgumu. Kursu paredzēts lietot ne tikai pašmācībai, bet arī vidusskolās. Padome dos balsotājiem iespēju piešķirt "Easy Way to English" \$11,000.

Otru projektu fonds finansēs, bet izkārtojums paliek LF un AABS kopējās rokās. Ar \$13,000 paredz atbalstīt divu veidu cilvēku grupu darbu. Viena no tādām grupām būtu Latvijas zinātnieki un studenti, kam pietiekamas angļu valodas zināšanas. Otrā grupa būtu latviešu zinātnieki no vēl arvien tā definējamās brīvās pasaules, kas var braukt uz Latviju un mācīt tādas zinības, kurās latviešu tauta pēdējo piecdesmit

gadu smagās nastas dēļ nav varējusi izglīties. Paredz, ka šis projekts iedzīvināsies tikai 1991. gadā. Padomei pagāja diezgan daudz laika izšķirties, kā šos divus projektus pasniegt balsotājiem. Galu galā katru no šiem projektiem balsošanas lapā iespiedis, lūdzot par katru balsot jā vai nē, izšķirot vienkāršam balsu vairākumam no nodotajām balsīm. Katram fonda biedram šai gadījumā būs viena balss un šis process nekādā veidā neiespaidos izšķiršanos par ikgada projektiem, kur atkal katram fonda dalībniekam būs 20 punkti ar ko rīkoties. Biruta Abula atzīmēja, ka abu projektu svarīgums, kas izriet no fakta, ka fonds tā palīdzēs latviešiem palīdzēt sev pašiem, varētu pievilkt gan jaunus dalībniekus, gan ziedojumus no pašreizējiem fonda biedriem.

L. Streips

KASES PĀRSKATS

Latviešu Fonda 1989./1990. gada budžets ir izpildījies labi.

	<u>Budžets</u>	<u>Izpildījums</u>
<u>Ienākumi</u>		
Vispārēji	\$ 5,000	\$ 1,176
Ieguldījumi	50,000	57,065
Ārkārtēji		19,682
	<u>\$ 55,000</u>	<u>\$ 77,923</u>
<u>Izdevumi</u>		
Padomes	\$ 3,600	\$ 5,779
Biroja	5,300	4,031
Administratīvi	8,600	4,750
	<u>\$ 17,500</u>	<u>\$ 14,560</u>

Vispārējie ienākumi sastāv no jaunu locekļu iestāšanās naudas un locekļu gada maksājumiem, un no ziedojumiem, kurus var izlietot izdevumu segšanai.

Ārkārtējie ienākumi sastāv no vienreizēji realizētiem "Capital gains", kurus LF ieguva izdevīgi pārdodot "Mutual funds" akcijas.

1989./90. gada projektiem izmaksājām \$50,000. Atlikumu no 1989./90. gada ienākumiem ieskaitījām speciālu projektu fondā.

Edmunds Brigmanis
Fonda kasieris

Apkārtraksta atbildīgā redaktore: Inta Adamoviča-Rūtiņa
Techniskais redaktors: Aivars Ronis

Ar autora vārdu parakstītajos rakstos izteiktās domas var arī neatbilst Latviešu Fonda padomes viedoklim.

IEGULDĪJUMU STĀVOKLIS

Pirmais ceturksnis Ņujorkas un Toronto biržās ir bijis grūts. Ņujorkas biržas akciju indekss krities par 0.80%, Toronto par 7.57%. Šajos apstākļos LF samērā konservatīvā pieeja ir tūri sekmīgi pasargājusi kapitālu Toronto, kaut Ņujorkā (resp. ASV) vienas akcijas dēļ LF ieguldījumu vērtība samazinājusies vairāk kā ir krities indekss. Šī akcija ir GTE Corporation (kurā no visiem akciju ieguldījumiem LF ir saistīta vislielākā summa), kurās vērtība kritusi par \$5.00; no \$69.50 uz \$64.50.

Pirmā ceturkšņa rezultāti ir sekojoši:

	<u>Ieguldījumi akcijās</u>	<u>Biržas indekss</u>	<u>Latviešu Fonds</u>
<u>Kanadā</u>			
Dividendes ieskaitot	-7.57%		-3.73%
Dividendes neieskaitot	-8.32%		-4.01%
<u>ASV</u>			
Dividendes ieskaitot	-0.80%		-1.97%
Dividendes neieskaitot	-1.70%		-3.30%

Procentu likmēm paaugstinoties, LF vērtspapīru vērtība arī kritusies, bet tas neiespaido ienākumu absolūto vērtību, un, kad likmes kritīs, mūsu vērtspapīru vērtība atkal pieaugs. ASV pirmā ceturkšņa kritiens vērtspapīru vērtībā ir 0.12%, Kanadā 3.73%. Procentu likmes visstraujāk un visvairāk pieaugušas Kanadā.

1988. gada 31. oktobrī LF ieguldītos līdzekļus sadalījām četrās daļās, lai ieguldījumu vieglāk pārraudzītu. Šīs četrās daļas ir:

1. ASV ienākumu fonds.
2. ASV pieauguma fonds.
3. Kanadas ienākumu fonds.
4. Kanadas pieauguma fonds.

Ienākumu fondiem nosprausti ienākumu mērķi katru gadu. Pieauguma fondiem kā mērāuklas darbības izvērtēšanai nolikti tirgus indeksi. Kopš ieguldījumu sadales šajās četrās daļās, pieauguma fondu rezultāti, dividendes ieskaitot, ir šādi:

	<u>LF</u>	<u>Indeks</u>
ASV	33.81%	26.00%
Kanadā	31.37%	7.18%

No šī viedokļa Latviešu Fonda ieguldījumu rezultāti ir apmierinoši.

LF kopējā vērtība 1990. gada 31. martā, kas nodota Nesbitt Thomson firmas apsaimniekošanā, ir ASV \$577,128 vai Kanadas \$677,842. Šajās summās nav ieskaitīti līdzekļi, kas noguldīti ASV kopējos fondos (ASV \$115,101, Kanadas \$135,187) vai atrodas ban-kā (ASV \$105,000, Kanadas \$123,323). Visas šīs summas kopā ir ASV \$797,229, Kanadas \$936,345.

Valdis Liepiņš
Ieguldījumu pārzinis

LATVIEŠU FONDA JAUNUMI

LF Revīzijas komisijas priekšsēdei Anitai Padegai Bataragai piedzimusi meitiņa Līna, kuŗa jau, pacietīga un smaidoša, kopā ar māti ņēma dalību LF padomes maija sēdē.

LF padome izsaka pateicību Dr. Jurim Cilnim par viņa nenogurstošo darbu, pēdējos sešus gadus pildot LF projektu pārziņa pienākumus. Vadoties pēc fonda statūtiem, Dr. Cilnis vairs nevar padomei kandidēt.

Kļūdas labojums: LF iepriekšējā apkārtrakstā minēts, ka Mārai Biezaitei V. Dārziņa rakstu krājuma izdošanas priekšdarbiem izmaksāti \$1,000. Šie līdzekļi Mārai Biezaitei nav izsniegti. Atvainojamies par kļūdu.

ATGĀDINĀJUMS

Maksājumi Latviešu Fondam sūtāmi fonda kasierim Edmundam Brigmanim, 1111 Hope Street, Apt. 7, Stamford, CT 06907, USA. Čekus lūdzam rakstīt uz LATVIAN FOUNDATION, INC. vārda.

"MĒS PRASĀM BRĪVĪBU VAI NĀVI"

VORKUTAS KATORDZNIEKS KĀRLIS VĀNE* STĀSTA

Kādas laikmeta liecības fragments no patreiz sagatavošanā esošā, ar Latviešu Fonda piešķirumu atbalstītā, Ausekļa Zaļinska darba "Bez ienaida un bailēm", kas nākamgad iznāks grāmatā apgādā "Gauja" ASV.

IERAŠANĀS VORKUTĀ

Šķirotavas nometnē (tas bija 1947. gada beigās) saņēmām sadalījumu pa šachtām. Šādās nometnēs parasti jāceļ tikai roka augšā. Ja prasa, vai tu esi pavārs, jāceļ roka augšā, dari to pašu, ja jautā, vai tu esi kurpnieks. Katra speciālitate ir nedaudz privilēģēta. Kopējie darbi jau nu ir drausmīgi. Vēl jau nekāda liela jēga mums nebija, kādas tās šachtas Vorkutā būs. Piemaskavas ogļraktuvēs tās nebija nekas sevišķs. Tur jau varēja kānebūt izdzīvot to laiku. Otrkārt, tur ik vienam bija tā cerība, ka visā drīzumā tas beigsies. Te nekādu cerību vairs nebija. Divdesmit gadi

(katorgā) ir divdesmit gadi. Un ja pašam ir nedaudz pāri divdesmit gadiem, tad tas ir morāli diezgan smags trieciens. To pārdzīvot nav viegli. Tomēr visa tā sadzīves atmosfēra, smagais darbs un trūcīgais ēdiens, noved pie tā, ka viss tas diezgan ātri aizmirstas. Paliek tikai trīs elementi: darbs, ēšana un atpūta. Tāds ritms tiek uzņemts, un ja cilvēks, pamazām zaudējot savu garīgo un fizisko spēku, tomēr var to izturēt, tad tādā sava veida transā var izdzīvot.

Es ienācu Vorkutā tajā periodā, kad no samērā bagātīgas pārtikas un šausmīgiem dzīves apstākļiem pārbalansējās uz uzlabotiem sanitārajiem apstākļiem, bet, diemžēl, uz pieticīgāku pārtiku. Vorkutas pirmajiem katordzniekiem bija nācies dzīvot teltīs, viņi bija cēlušies nometni pēc nometnes, būvējuši dzelzceļus. To visu vadījis maršāls Rokosovskis pēc krišanas nežēlastībā.

VORKUTAS OGĻRAKTUVJU BASEINS

Vorkutas baseins ir ļoti plašs. Ogļu mulda, ogļu šķivis ir kādi 30 km diametrā. Gar šīs muldas malām toreiz bija izvietotas pirmās šachtas. Un pa vidu tek Vorkutas upe, kurā mēs siltajā vasarā pēc Staļina nāves kādreiz varējām izpeldēties. Vasara ir īsa, spēcīgām ziedu krāsām. Vorkutas upe ir ielejā, aizsegta no ziemeļu vēja, krasti noauguši krūmveidīgiem augiem, kuņģus saucām par īvēn. Liela putnu bagātība. Vispārējais izskats ir kā Latvijas purvā, tikai bez kokiem. Polārā nakts ir nepatīkama, bet pierādām. Tās laikā apnik elektriskā gaisma, kas barakās nekad nenodziest. Neizbēgami pēc neilga laika sākās slimošana, jo darbs bija pāri cilvēka spēkiem. Izstrādes plāni bija grandiozāki, nekā cilvēki spēja paveikt. Tas arī bija viens no iemesliem, kāpēc tik daudzi mira. Ja izstrādes norma būtu daudz maz cilvēkam pa spēkam, un viņš varētu kaut kādā atpūtas komandā savu veselību uzlabot, lai atkal varētu vēlāk atgriesties darbā, nāve nebūtu neizbēgama.

ŠACHTAS DARBA IKDIENA

Un nu isumā par šachtas darba ikdienu. Ir trīs maiņas... pirmā, otrā un trešā. Darbs ilgst astoņas stundas. Vislabākā ir pirmā – rīta maiņa. Visnejaukā – trešā, nakts maiņa. Kāds izskatās vienas maiņas darba cēliens nometnē? Pirmā maiņa. Uzcelšanās, paēšana. Pulcēšanās pie nometnes vārtiem brigāžu sastāvā. Liela auguma, diezgan labi apģērbti un labi paēduši t.s. "narečiki", klaigādami, grūstīdamies stumj vīrus ierindā, lai ātrāk no viņiem tiktu vaļā. Ieslodzītajiem arī bija savi pienākumi, izejot pie vārtiem. Nedrīkstēja trokšņot, jāsastājas paredzētajās brigāžu rindās, jāsaved kārtībā apģērbs, lai uz krūtīm un mugurām būtu uzrakstīti viņu ieslodzīto numuri. Tos parasti rakstīja ar baltu kaļķu putru, ar kociņu. Numuriem bija jābūt kārtīgi uzrakstītiem. Cepures nadziņā tika izgriests gabals. Tas viss bija darīts nolūkā, lai nevarētu tās pašas drēbes izmantot izbēgot. Bija izgriesti ielāpi uz muguras, krūtīm un arī biksām, kur bija jāraksta tas numurs. Tad kolonnu pieņēma sargi: kliegdami, brēkdami un piedraudēdami, ka solis pa labi vai kreisi draud ar nošaušanu. Suņu reju pavadīti, soļojām uz darba vietu, kas bija kolometru vai divi tālu. Vispazemojošākais dienas kārtībā tiešām bija šī aiziešana un atnākšana. Pēc atkārtotām nometnes ieslodzīto prasībām, lūgumiem, administrācija Otrās Šachtu Pārvaldes rajonā šīs zonas savienoja ar koridoru. Nu bija koridors starp rūpniecības zonu un nometnes zonu. Apmēram pusotra kilometru garš koridors, pa kuņģu varēja samērā brīvi staigāt. Tas ļoti iespaidoja darba ražību, jo varēja ātrāk tikt mājās. Tāpat varēja iziet darbā. Jūtāmies morāli daudz stingrāki,

kad nebija vairs jāiet caur brīvo iedzīvotāju ciematu ar visu šo troksni. Tas bija ļoti pazemojoši, jo darbā iznāca ar šiem ļaudīm saskārties, kopā strādājot. Parasti tiklīdz bijām nokļuvuši rūpniecības zonā, visi izklidām pa savām vietām, kur nu katrs nozīmēts. Mūsu zonā bija 3 nelielas šachtas.

"MĒS PRASĀM BRĪVĪBU VAI NĀVI!"

Apmēram piecdesmito gadu sākumā ieslodzīto noskaņojums ar katru mēnesi tapa drūmāks, jo stāvoklis kļuva aizvien bezcerīgāks. Gadi skrēja, cilvēki atbira no dzīves acīmredzot. Un dzīvi palikušajiem bija atstāta tikai viena iespēja (tā mums likās) strādāt un turpat arī nobeigties. Nervu saspīlējums, fizisko spēku saspīlējums, fizisko spēku novājināšanās, tas viss noveda pie tā, ka cilvēki bija zaudējuši ticību rītdienai, ka viņu mērķis vairs varēja tikai būt: Brīvība vai Nāve. Par bēgšanas mēģinājumiem piecdesmitajos gados tika dzirdēts reti, un tie arī visi, cik mums to oficiāli paziņoja, bija beigušies nesekmīgi. Bēdzēju grupas sastāvēja tikai no kriminālnoziedzniekiem. Gala rezultātā brieda situācija ar dabisku atrisinājumu – streiku.

Pirmās ziņas par streikiem nāca no Padomju Savienības dienvidu nometnēm, kuņas bija izvietotas Karagandas ogļu baseinā. Tur it kā esot ieslodzīto streiks ar prasībām uzlabot viņu dzīves apstākļus, prasot ieslodzīto lietu (soda mēru) pārskatīšanu no jauna. Viss tas bija iespējams tikai pēc neierobežotā valdnieka Staļina nāves. Viņa bēru diena tika īpaši atzīmēta arī Vorkutā. Ieslodzīto barakās bija novietoti skaļruņi, kuņģi raidīja Maskavas raidītāju programmu. Trīs dienas un nakts spēlēja sēru mūziku jau pirms bērēm. Laikam visa padomju tauta smagi bēdējās. Pat vienam otram no ieslodzītajiem varēja redzēt dziļu pārdzīvojumu sejā. Jā, viņi jau bija cīnījušies kaujas laukā ar saucieniem: "Za Staļinu, za roģinu!"

Beidzot tiešām no Karagandas baseina tika etapā atsūtītas vairākas ieslodzīto grupas, tie bija politiskie ieslodzītie, Karagandas streika dalībnieki. Lai gan viņus no mums mēģināja par katru cenu izolēt, ziņas nebija noslēpjamas. Tā vienā skaistā vasaras dienā mēs savā nometnē uzzinājām, ka kaimiņu šachtā, 7. šachtā sācies streiks. No šīs šachtas streiks ļoti ātri pārsviedās uz visām pārējām šachtām. Dažu dienu laikā viss Vorkutas baseins bija paralizēts. Ogļu iegūtne bija pilnīgi pārtraukta, arī ogļu aizvešana no raktuvēm tika ļoti ierobežota. Turpinājās vienīgi remonta brigāžu darbs, kas uzturēja lietošanas kārtībā visas šachtas. To darijām tādēļ, lai mūs nevarētu apvainot kaut kādā sabotāžas mēģinājumā ar nolūku bojāt valsts mantu. Tas bija ļoti svarīgi tajā laikā. Un arī vēlāk tas tika ļoti ievērots.

PIRMĀ SADURSME, PIRMIE KRITUŠIE

Kas notika nometnē? Pats pirmais, kas notika: tika izvēlēta nometnes rīcības komiteja. Tajā tika pārstāvētas visas tautības, un to vadīja kāds Vlasova armijas bijušais jurists. Nometnes vārti tika no iekšpuses nobloķēti. Sardzes karavīri vairs netika ielaisti nometnē. Nometnes administrācijas personas varēja ieiet nometnē arī tikai ar mūsu komitejas atļauju. Pārtikas krājumi, kas bija nometnē uz vietas, tie arī tika pārņemti komitejas rīcībā, un visi pārējie dienesti, slimnīcas u.t.t., u.t.t.

Tas bija 1953. gada maija beigās vai jūnija sākumā. Pirmā sadursme notika pašas pirmās streika dienas vakarā. Neliela ieslodzīto grupiņa gribēja... palīdzēt atbrīvoties... nometnes cietuma karceri ieslodzītajiem bēdu brāļiem. Šī nelielā grupiņa, pieplakdama pie ēkas sienas, lai viņus nevarētu ar šautenes uguni aizsniegt tornī sēdošais karavīrs, triecienā ieņēma nelielo karcera ēku, attaisīja durvis un atbrīvoja tur ieslodzītos. (Tur, laikam bija lielākoties rietumukraiņu politiskie un arī kriminālnoziedznieki.) Tad visi jautrā rīksī, tupus rāpus, aiz dažādām aizsegām slēpdamies, atgriezās nometnes teritorijā.

Žoga iekšpusē, nometnes malā, netālu no nometnes administrācijas ēkas, bija slimnīca, cietums un turpat blakus morgs: visas tās ir nometnes galvenās ēkas. ...Un cietums vienmēr tiek iekārtots vienā no nometnes stūriem, lai sargu tornim dotu pār to zināmu uzraudzību. Likās, ka viss tas beigsies bez zaudējumiem.

Tik laimīgi tā atkāpšanās tomēr nebeidzās. Pašā pēdējā brīdī, pēc ilgām pārdomām, sargkareivis atklāja uguni bēgošo virzienā. No bēdzējiem gan neviens netika ievainots, bet divi ieslodzītie tika nogalināti pavisam otrā nometnes pusē. Bija divu cilvēku zaudējums, lai gan visi atbrīvotie un visi atbrīvotāji laimīgi atgriezās.

Mūsu pirmie kritušie tika atnesti uz morgu. Bet tajā pašā laikā arī sāka atgriesties normālās civilizācijas iezīmes. Uz vietas atradās mācītāji, kas uzņēmās oficiāli izdarīt apbedīšanas ceremoniju un visu, kas nepieciešams. Tika gādāti zārki, lai būtu, kā saka, cienīga kriptu apbedīšana.

PIERUNĀŠANAS MĒGINĀJUMI BEIDZAS BEZ SEKMĒM

Tad pie mums vēlējās ierasties nometnes priekšnieks, kapteinis Sivčenko, kas nebija neko zvērigais bijis, un tādēļ, laikam domāja, ka varēs atrast ar mums kopēju valodu. Viņa mēģinājumi pierunāt mūs iet atkal darbā bija nesekmīgi. Bija dzirdams, ka valdības komisija ieradusies Vorkutā, ka tā vairākās šachtās ir

mēģinājusi pierunāt ieslodzītos iet atpakaļ darbā, bet arī šie mēģinājumi bijuši nesekmīgi.

Tas bija pirmais grandiozākais streiks. Lielos vilcienos runājot, visu streikā iesaistīto kopskaits bija jālēš no pusotra līdz divi miljoniem. Tā ir vesela milzīga armija. Tas būtu ar visiem līdzjutējiem, brīvajiem un visiem pārējiem. Pats ieslodzīto kontingents, protams, bija mazāks, domāju, ka tas pat miljonu nesaņiedza.

Un nu sākās liels organizatorisks darbs. Interesanti bija paskatīties kā pārveidojās ieslodzīto katordznieku psiholoģija. Vairs nebija drūzmēšanās ne ēdnīcā, ne pie kādām citām lietām. Visi bija laipni, pat viens otram atdeva vietu. Atcerējās, ka pasaulē ir tādi vārdi kā "lūdzu" un "paldies". Ikviens centās savu apģērbu savest kārtībā, jo laika bija diezgan. Ārā vairs tagad uz darbu nebija jāiet. Barakas vairs netika noslēgtas. Personāls vairs netika vakarā iekšā tās aizslēgt.

Visi nometnes katordznieki drīz vien nošķīrās pa nacionālītātēm. Un tādu, kā izrādījās, bija ļoti daudz. Krievi pulcējās ar krieviem, ukraiņi ar ukraiņiem, poļi ar poļiem, vācieši ar vāciešiem, latvieši, lietuvieši, igauņi savos pulciņos. Katrs tāds pulciņš izvēlēja savus pārstāvjus nometnes padomē un arī organizēja zināmā veidā tādu kā militāru iekārtu pie sevis uz vietas, lai vajadzības gadījumā varētu nostāties vai iziet kādā kolonnā. Bija nodoms, lai viss tas tiktu padots kaut kādai apzinīgai komandai, nevis kādai stichiskai darbībai. Mēs visu to laiku izturējām un diezgan labi ēdām, jo pārtikas bija diezgan.

Vecie karavīri gatavoja dažādus plakātus ar lozungiem un izvietoja to tā, lai tie būtu redzami arī no tālienes, lai tos redzētu civiliedzīvotāji un garāmbraucēji. – "Lai dzīvo Molotovs!", "Lai dzīvo Žukovs!" – Žukova piekritēji arī visi atdalījās vienā lielā grupā. Tie visi bija bijušie virsnieki, kas dienējuši pie Žukova. Viņi ļoti cerēja uz savu bijušo kara vadoni. Žukovs esot bijis ļoti iecietīgs pret savējiem, pret tiem, ar kuriem viņš kopā karojis. Visur tika izkārti sarkanie karogi. Bija vēl dažādi citi lozungi, kas uzmundrināja apkārtējos. Starp citu arī lozungs, no kuŗa nedrīkstēja atteikties: "Mēs prasām Brīvību vai Nāvi." Viss bija it kā uz naža asmens, kuŗa tuvumā mēs stāvējām. Un mums bija jāizšķīrās, kuŗā pusē asmenim tagad atrasties.

Turpinājās sarunas ar nometnes vadību, turpinājās sarunas ar šachtas vadību; ar šachtas administrāciju par šachtu uzturēšanu ekspluatācijas kārtībā. Tad tika nozīmēti un padomes akceptēti tie cilvēki, kuŗi drīkstēja doties uz šachtām šos darbus veikt. Tie bija visuzticamākie cilvēki, par kuŗiem bijām pārliecībā, ka tie neizdarīs nekādu provokāciju, ka šachtās nebūs nekādu bojājumu, ko ļoti viegli varēja izdarīt.

Tomēr reiz neliela grupiņa kriminālieslodzīto bija kaut kā dabūjusi atļauju paralēli tām grupām doties uz šachtu. Kriminālisti bija rupji izturējušies pret brīvlaistajām sievietēm, daudzīkušies pa zemes virspusi, nenolaižoties šachtā. Bet tā provokācija viņiem neizdevās. Mūsu šachtas vīri, kas tur bija uz vietas, ļoti ātri viņus atmaskoja un pamatīgi piekautus atveda atpakaļ uz nometni. Te pirmoreiz varēja redzēt it kā tādu tīri cilvēcisku pieeju. Nu, varbūt, tā bija mazāk cilvēciska pieeja, bet vairāk istu vīru solidaritāte streika laikā.

Pārējās šachtās visu laiku turpinājās sarunas ar valdības komisiju, kas bija ieradusies ar diezgan lielām pilnvarām. Sākumā tā bija mēģinājusi piespiedu kārtā ar pavēlēm dabūt cilvēkus pie darba. Bet tas nebija izdevies. Tad, saņemot jaunas instrukcijas no Maskavas, sarunu temats bija vērsts uz zināma veida kompromisu. Tika solīts, ka būs valsts komisija, kurā ieradīsies un izskatīs lietas. Bet, kā parasti, sola daudz, bet vēlāk pasaka, ka nav iespējams.

Tad vecie karavīri, lai uzturētu sakarus ar kaimiņu šachtām, izveidoja Morza spoguļu iekārtas, ar kurām varēja morzēt dienas gaismā no vienas vietas uz otru. Tādos butaforiskos gaisa baloniņos pacēla arī kaut kādus signālus ar karodziņiem. Tas viss lika administrācijai skatīties uz streiku ar vislielāko piesardzību, jo likās, ka tā jau bija varena organizācija.

IERODAS ĢENERĀLIS MASĻENNIKOVS

Tas pierādījās vēl lielākā mērā, kad ģenerālis Masļennikovs, iekšlietu ministra vietnieks, un augstākās padomes deputāts (un, liekas, arī Centrālās Komitejas loceklis) ieradās uz sarunām. Bija pieteikta viņa vizīte. Vienu vakaru tā arī notika. Nometnes futbola laukumā visas nacionālītašu grupas militārā ierindā izvietoja savus biedrus. Poļi stāvēja savā ierindā un vācieši, latvieši, igauņi, lietuvieši un ukraiņi – savā ierindā.

Kā militāru parādi pieņemot, ieradās sirms ģenerālis. Atļāvām viņam ienākt pa nometnes vārtiem. Laukumā bija nolikts galds ar krēsliem, kur viņš ar pavadoņiem varēja apstāties, un līdz kurienei viņi drīkstēja iet. Viņus pavadīja nometnes padomes loceklis, ar kuriem jau bija iepriekš vestas sarunas par šo tikšanos. Pēc īsas uzrunas ģenerālis ar kailu galvu stāvēja visu šo druumo ļaužu priekšā. Viņš izteica savas vēlmes, ka vajadzētu atsākt darbus, nekādas citas represijas nepieņemot. Viņš uzrunāja mūs pirmoreiz ar vārdu "biedri", mēs vairs nebijām "pilsoņi ieslodzītie". Kad viņam atgādināja, ka mēs esam pietiekoši ilgi uz visu to gaidījuši un neko nevaram sagaidīt, ģenerālis gandrīz vai deva savu goda vārdu, ka tāda komisija būs, bet, ka mums ir jāsaprot, ka tādu komisiju nevar radīt vienā dienā. Šadai komisijai jādod arī kaut kādas darba instrukcijas. Tas viss ir diezgan sarežģīts darbs. Katrā ziņā, tuvākos mēnešos,

sliktākā gadījumā līdz gada beigām, viņš apsolijs, ka visu Vorkutā ieslodzīto lietas tiks otrreiz caurskatītas un komisija izdarīs attiecīgus lēmumus.

Mūsu pamatprasība bija "NĀVI VAI BRĪVĪBU!" No nāves neviens nebaidījās. Tas, protams, bija pārāk krasi teikts. Droši vien uzreiz tā nevarēja notikt, bet tāds bija mūsu dvēseles brēciens.

Pēc oficiālās runas sākās vispārēja diskusija. Tās laikā tik tiešām atklājās tādas lietas, kādas neviens vēl līdz šim nebija dzirdējis no atsevišķām nacionālītātēm. Pirmais uzstājās viens krievu tautības politiskais ieslodzītais, kas līdz šim nebija turēts pārāk lielā cieņā ieslodzīto sabiedrībā. Domāja, ka viņš varētu būt iztaps pīgs administrācijai, jo viņš kaut kur ļoti tuvu administrācijai strādāja, būdams bijušais skolotājs. Viņa runa bija ļoti loģiska, ļoti skaidra. Apmēram tāda, kādu atļaujas šodien mītiņos Maskavā, uz Maskavas laukumiem. Tā bija ārkārtīgi liela varonība, nebaidoties ne no kā. Tur jau nevarēja zināt. Runātāja vārdu un viņa personālijas nebija grūti noskaidrot. Viņa runas saturu bija viegli atzīmēt. Runātājam varēja draudēt nepatīkšanas.

Nākošie laikam bija poļi. Poļu grupu pārstāvēja kāds poļu diplomāts, kas arī ļoti solidā, bet tomēr asā, nepiekāpīgā tonī pieteica savas prasības, ka poļu tautības cilvēki nekavējoši jāatbrīvo un jānogādā atpakaļ Polijā. Arī ungāru tur bija daudz. Ungāru grupa minēja apmēram tādas pat prasības. Pēc viņiem vācieši izteica savas prasības: lai atbrīvo no ieslodzījuma vai sliktākā gadījumā ļauj ieslodzījuma laiku izciest kaut kur puslīdz normālos apstākļos dzimtenē.

Runas bija ar diezgan dažādu pieeju, bet visas cieņības pilnas. Man liekas, ka latviešus pārstāvēja kāds mūsu bijušais militārais atašejs. Viņam bija pulkveža dienesta pakāpe.

Pa streika laiku pāris reizes, mums nemaz nezinot, vietējais garnizons tika papildināts ar ložmetēju vadu, kurū šad un tad izvietoja pozīcijās pie nometnes vārtiem. Tad atkal tas tika noņemts un aizsūtīts kaut kur citur. Varēja just, ka tajās vietās, kur ieslodzītie bija mierīgāki, bija mazāk sardzes vīru. Īsi sakot, sardzes vīru nepietika, jo viņi operēja ar pēdējām rezervēm.

Laikam gan apkārtne nekāda lieka apsardzes kara spēka nebija. Otrkārt, vismaz trim četrām dienām vajadzēja pāriet, la pa dzelzceļu atvestu apsardzi no metropoles. Nu, tāda, varbūt, bija ceļā, bet nedomāju, ka tur kādi lieli spēki varēja piedalīties, jo cik varēja saprast, visi centās izvairīties no ekscesiem, lai panāktu miera ceļā prasību īstenošanu.

Redzot pusmilitāro organizāciju ieslodzīto nometnēs, ārkārtīgo disciplīnu, kāda valdīja iekšienē, varēja rasties bažas: kas gan notiktu, ja šī politisko ieslodzīto masa tiktu pie ieročiem? Skaita ziņā tāds karaspēks

būtu liels. Kas zina, cik tālu tas varētu tikt uz dienvidiem? Pa tundru, protams, nekāda maršēšana nebūtu, bet kaut kādu cietoksni varētu ilgu laiku noturēt savās rokās.

MĒS BEIDZAM STREIKOT

Pagāja vēl neilgs laiks. Tad ieradās vietējās administrācijas pārstāvji. Viņi mudināja, ka nu vajadzētu streiku izbeigt. Esot panākta vienošanās ar daudzām šachtām, tur drīz atsāksot darbus. Tādēļ būtu bijis ļoti labi, ja arī mēs tuvākā laikā varētu atsākt normālu darbu. Laikam, pēc nelielas sazināšanās ar kaimiņiem it drīz pēc piedāvājuma atkal devāmies darbā.

Starplaikā gan notika liela sadursme mūsu kaimiņu, divdesmitsestajā šachtā, kas atradās aiz mūsu lielās turboelektrocentrāles, vairākus kilometrus no mums, pašā kalna galā. Incidents sākās ap pusdienas laiku. Mēs bijām uz volejbola laukuma. Spēlējot volejbolu, mēs dabūjām gandrīz vai pieplakt pie zemes aiz uztraukuma, jo kalna galā sacēlās baiga automatisko ieroču kanonāde. Vēlāk uzzinājām, ka tur lietuvieši bijuši dažādās domās par streika turpināšanu, un daļa no viņiem, laikam, bija izprovocējusi uzbrukumu nometnes žogam. Tad apsardze bija atklājusi uguni uz visu nometni.

Tur kritušo bija daudz. Man liekas, ka tā bija viena no vissmagākajām sadursmēm. Lielākoties krita baltieši, bija ļoti daudz lietuviešu. Jau pirms tam ar kaimiņu nometnes lietuviešiem bijām tikušies, basketbolu spēlējot. Tā kā dažus pazinām, mēs interesējāmies par tiem puīšiem. Izrādījās, ka viena grupa ar akmeņiem sākusi apmētāt sardzes torni. To pastāstīja viņu basketbola spēlētāji un mums pazīstamie latvieši.

Tas arī bija streika pēdējais akords. Pēc tam sākās tikpat normālas darba dienas kā agrāk. Mēs nejutām sardzes pavadonju pīrgāšanos tik asi kā citās nometnēs, jo mums bija koridors, kas savienoja nometnes un rūpniecības zonu, tā kā mēs diezgan brīvi ar paceltām galvām sākām maršēt uz priekšu un atpakaļ, jūdamies gandrīz kā brīvlaistie.

Tiešām apsolītā komisija no Maskavas ieradās. Vairākas komisijas, liekas, ļoti ātri sāka strādāt. Beidzot ieradās arī mums kaimiņos, bet pie mums tieši neieradās. Visas tās lietas tika skatītas kopā ar septītās šachtas nometni, kas bija blakus mums, pavisam tuvu. Septītā šachta arī pirmā bija sākusi streiku. Mēs bijām trīs mazas šachtas: divpadsmitā, četrpadsmitā un sešpadsmitā.

Atradās ļoti daudz lietu, kuŗas tik tiešām tika izbeigtas. To upuri tika atbrīvoti, un tas notika apmēram divu, triju mēnešu laikā. Tā lielais siets visu izsijāja, bet tomēr ievērojams procents palika uz vietas. Vēlāk mēs uzzinājām, ka palikuši bija tādi, kam bija dažādas neskaidrības viņu lietās. Vai atkal tādi, kas bija bijuši

cilvēku apšaušanas laukumā, apsardzē, vai kaut kā tieši vai vetieši saistīti kādā eksekūcijā. Nu tīri dabīgi, tas tika atstāts vēlākam laikam. Bija baumas par Vorkutas likvidēšanu un visa tā kontingenta pārsūtīšanu uz Mordāviju. Tas arī beigu beigās izrādījās par patiesību. Tos, kuŗus viņi uzskatīja par neatbrīvojamiem un kuŗiem sods bija jāizcieš līdz galam, tiešām arī pārsūtīja uz turieni.

Tā vai citādi, bet man arī izdevās panākt nelielu soda samazināšanu: no divdesmit uz piecpadsmit gadiem. Manā lietā tas arī bija viss. Tā kā man tur vēl iznāca palikt nelielu laiku uz vietas, un tad sekoja vēl pieci gadi bez tiesībām.

*) Kārlis Vāne nav mūsu Vorkutas katordznieka īstais vārds, bet gan segvārds. Sešdesmito gadu vidū pēc soda izciešanas viņam izdevās no Vorkutas caur Maskavu atgriesties Rīgā.

PROJEKTA DARBĪBA

Projekts: "Latviešu tautas kultūras un tradīciju iepazīšanas nodarbības pirmskolas bērniem." Projekta vadītāja Rūta Jordāne.

1988. gadā Bostonas latviešu skola uzsāka projektu izstrādāt nodarbības latviešu mantojuma mācīšanai pirmskolas bērniem. Gribējām norakstīt, ko mēs mācām, kas ir citāds nekā tas, ko bērni mācās savās ikdienas skolās, kas atšķir latviešu skolu no parastiem bērnudārziem un padara to latvisku.

Izmēģinām un izvērtējam nodarbības, kā arī izdomājam jaunas un apmaināmies ar citiem, lai arī viņi varētu izmēģināt. Mēs ceram tādā veidā dalīties ar savām idejām, lai mēs visi varētu bērnus iepazīstināt ar tautas pūru, un lai jaunām skolotājām nebūtu pašām jālauza galvas, nodarbības izdomājot. Līdz šim esam izsūtījuši trīsdesmittrīs nodarbības, kā arī vairākas variācijas un skolotāju gada pārskatus.

Nodarbībās iepazīstinām bērnus ar latvisko: krāsojot, griežot, līmējot, uzkarot, zīmējot, spēles spēlējot, mālā veidojot, un dziedot un skaitot tautas dziesmas. Tā iepazīstinām bērnus ar latvju dainām, melodijām, rakstiem, tautas tīkumiem un tradīcijām.

Pateicoties Latviešu Fonda sēklas naudai pašlaik sarakstāmies ar divdesmitdivām latviešu skolām Amerikā, Kanadā, Anglijā un Austrālijā.

Rūta Jordāne

ATGĀDINĀJUMS

Latviešu Fonda materiāli tiek piesūtīti tikai tiem Latviešu Fonda dalībniekiem, kas bijuši balstiesīgi vismaz pēdējo trīs gadu laikā.

MEKLĒJAM SEKOJOŠOS LF DALĪBNIEKUS (PĒDĒJĀS ZINĀMĀS ADRESES)

Valentīns Rolavs
101 Uriarra Road
Queanbeyan, NSW 2620
Australia

Sofija Leitis
29 Victor Avenue
Mimico, Ontario
Canada M8V 2L8

Jānis Palieps
248 Scarborough Road
Toronto, Ontario
Canada M8V 2L8

Andris Zeidaks
8305 - 98 Street #303
Peace River, Alberta
Canada T0H 2X0

Rīga Rye - Mr. K. Atars
604 Colborne Street
London, Ontario
Canada N6B 2V2

Jānis Vistiņš
4061 W. 217th Street
Fairview Park City, OH
44126

LATVIAN FOUNDATION, INC.
P.O. Box 44024
Washington, DC 20026-4024
U.S.A.

ADDRESS CORRECTION REQUESTED

Non-profit corporation
U.S. Postage
PAID
Permit No. 3400
Washington, DC 20066-9998